

УДК 37.013-056.45(477.52/.6) "19/20"

doi: 10.31474/2077-6780-2019-1-20-28

КАБАНЕЦЬ Марина Миколаївна³

канд. пед. наук, доцент,

завідувач кафедри мовної підготовки

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,

м. Покровськ, Україна

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Система педагогічної підтримки обдарованих дітей та молоді, що склалася у східноукраїнському регіоні, довела свою ефективність протягом останніх трьох десятиліть. Теоретико-методологічний аналіз розвитку системи педагогічної підтримки обдарованих школярів у Донецький та Луганський областях дозволив розробити рекомендації, які націлені на різні рівні управління, щодо організації роботи з цією категорією дітей. Рекомендації сприятимуть удосконаленню роботи з означеною категорією та створенню ефективних регіональних систем педагогічної підтримки обдарованості.

Ключові слова: *обдарованість, обдаровані школярі, педагогічна підтримка обдарованих, східноукраїнський регіон.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Розвиток обдарованості був і залишається актуальною задачею вітчизняної освітньої системи, оскільки рівень та швидкість реформ у країні залежить від інтенсивності інноваційних дій у різних сферах життєдіяльності. Тому освітяни намагаються виявити та підтримати тих дітей, які схильні до творчості, здатні до створення нових інтелектуальних та матеріальних продуктів, а також мають здібності до певної діяльності, яка входить у сферу їх інтересів.

В Україні за часи незалежності сформувалася та продовжує розвиватися система підтримки обдарованих дітей та молоді на національному рівні. Вона регулюється державними документами Міністерства освіти і науки (Державна

³© Кабанець М.М., 2019

національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Державна цільова соціальна програма «Молодь України», Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю, Національна стратегія розвитку освіти в Україні та ін.), наказами МОН України та постановами Кабінету Міністрів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання педагогічної підтримки обдарованих дітей та студентів розробляються науковцями протягом тривалого часу, що дало змогу створити теоретико-методологічні та організаційні засади цього процесу. Сучасні дослідження в основному ґрунтуються на розробках Д. Богоявленської, Дж. Гілфорда, О. Леонтєва, О. Матюшкіна, Дж. Рензулі, П. Торранса, Дж. Фрімен, В. Шадрикова, Г. Костюка, Н. Лейтес, В. Моляко та ін. Значна кількість досліджень у галузі освіти обдарованих присвячена вивченню практики педагогічної підтримки на різних освітніх рівнях, у різних територіальних одиницях в Україні та провідних країнах світу, серед яких роботи П. Тадеєва, Н. Теличко, О. Антонової, А. Балацинової, І. Зверєвої, Л. Коваль, Г. Сороки, Л. Кокоріної, О. Бочарової, О. Золотарьової, А. Скирди, Д. Перепаді та ін.).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У східноукраїнському регіоні України склалася система педагогічної підтримки обдарованих школярів, яка довела свою ефективність, пройшовши двадцятип'ятирічний шлях розвитку та подолавши кризові явища останніх років через суспільно-політичну ситуацію на сході України. Втім, узагальнення досвіду освітян східноукраїнського регіону, яке залишилося поза увагою дослідників, може суттєво збагатити вітчизняну педагогічну науку та практику педагогічної підтримки обдарованої молоді.

Метою статті є висвітлення шляхів удосконалення педагогічної підтримки обдарованих школярів у регіональному освітньому просторі на основі узагальненого досвіду освітян східноукраїнського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Наразі беззаперечним вважається той факт, що аби діти проявили свої здібності, вони повинні мати доступ до якісної освіти, а також рівні можливості щодо умов реалізації своїх інтересів, забезпечення підтримки розвитку своїх обдарувань, яке може надати заклад загальної середньої освіти, позашкільної освіти, громадські організації тощо.

Регіональна система педагогічної підтримки обдарованих школярів, яка може охоплювати одну або декілька областей, спрямовує свої зусилля на своєчасне виявлення здібностей та задатків дітей, забезпечення умов розвитку

здібностей, починаючи із закладів дошкільної освіти, стимулювання гармонійного розвитку особистості обдарованої дитини, виховання активних громадян суспільства, які прагнуть реалізувати свої здібності на благо суспільства.

Регіональна система педагогічної підтримки обдарованих школярів включає розробку низки нормативних документів стосовно розвитку обдарованості, які ґрунтуються на відповідних державних програмах та спрямовані на реалізацію їх положень, ураховуючи специфіку регіону щодо соціального запиту та наявності кадрового та інфраструктурного потенціалу.

Система педагогічної підтримки обдарованих школярів у регіональному вимірі включає об'єкт підтримки (обдаровані діти), суб'єкти підтримки (освітняни, батьки, психологи, працівники інститутів післядипломної педагогічної освіти та ін.), мета, зміст педагогічної підтримки, засоби педагогічної комунікації (форми та методи роботи) та умови ефективності підтримки [2].

Донецька та Луганська області, які складають східноукраїнський регіон, були одними з перших областей, де було розроблено та впроваджено регіональні програми педагогічної підтримки обдарованої молоді. Вони були успішно реалізовані, після чого розвиток цієї сфери відбувається у напрямку удосконалення нормативно-правової бази, що забезпечує ефективність підтримки, удосконалення системи раннього виявлення обдарованості, створення баз даних обдарованих дітей та їх наставників, бази науково-методичних матеріалів, охоплення більшої кількості вчителів з підготовки їх до роботи з обдарованими школярами. Нові програми також спрямовані на забезпечення рівного доступу до освітніх можливостей більшій кількості дітей, особливо з числа інвалідів, соціально незахищених категорій населення, мешканців сільських районів, а також на підсилення фінансової підтримки обдарованих дітей та їх учителів.

Реалізація поставлених задач відбувається через:

- інтеграцію ресурсного потенціалу різних освітніх установ, включаючи опорні школи, методичні служби, позашкільні заклади, громадські об'єднання, тощо;
- активізацію міжшкільного співробітництва щодо консультування дітей, які виявляють здібності в певній галузі та їх підготовка до участі в інтелектуальних, творчих та інших конкурсах;
- підсилення індивідуалізації навчання обдарованих дітей;
- удосконалення підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми на основі передового вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду;

- розширення психологічної служби для надання супроводу здібних дітей з метою оптимізації їх соціалізації;
- заохочення дітей до участі в інтелектуальних, спортивних, творчих змаганнях;
- залучення громадських організацій, фондів до підтримки обдарованих дітей та молоді;
- розширення партнерства закладів середньої та вищої освіти в організації навчання та виховання обдарованих школярів;
- удосконалення фінансового заохочення викладачів, які працюють з обдарованими школярами.

Теоретико-методологічний аналіз розвитку системи педагогічної підтримки обдарованих школярів у східноукраїнському регіоні дозволив нам розробити рекомендації для освітян, які забезпечують підтримку обдарованості на різних рівнях організаційного устрою регіональної освітньої системи.

Регіональна система педагогічної підтримки обдарованих школярів починається з управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій. При Департаменті освіти і науки обласної державної адміністрації з питань освіти обдарованих дітей і молоді доцільно створити координаційну раду для визначення орієнтирів регіональної політики з розвитку обдарованих дітей та молоді та розробки регіональних програм та координації дій закладів освіти обласного підпорядкування, міських, районних відділів освіти та закладів вищої освіти області, забезпечення фінансового стимулювання обдарованих школярів, які мають високі досягнення. Регіональні програми підтримки обдарованих дітей та молоді мають ґрунтуватися на відповідних державних програмах та враховувати регіональні особливості щодо потреб регіону, наявності наукового та кадрового потенціалу, освітніх та культурних установ, структури економіки та географічного положення.

Створення відділу організаційно-методичного супроводу розвитку обдарованості при обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (ІППО) сприятиме координації заходів, спрямованих на пошук, виявлення, педагогічну підтримку обдарованих школярів. Він задіяний у підготовці, проведенні Всеукраїнських учнівських олімпіад та конкурсів, підвищенні кваліфікації педагогічних працівників з різних аспектів обдарованості та роботи з обдарованими школярами. ІППО відповідає за створення банку діагностичних методик ідентифікації обдарованості та науково-методичних матеріалів з навчання та виховання обдарованих школярів, а також створення обласного банку обдарованих дітей та молоді. Через заходи інституту відбувається узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду щодо

педагогічної підтримки обдарованих школярів тощо.

Програми професійної підготовки вчителів у педагогічних університетах мають включати курс з педагогіки обдарованості загальним обсягом не менше 6 кредитів. Доцільно включити у курс ознайомлення з передовим педагогічним досвідом роботи з обдарованими школярами на практиці.

Необхідним є створення банків даних обдарованих дітей, починаючи зі шкільного рівня, куди вносять таку інформацію: персональні дані дитини, заклад освіти, клас та профіль навчання, вид обдарованості, інтереси та схильності дитини, досягнення за останні три роки. Інформація із закладів освіти передається до районних / міських відділів освіти або методичних кабінетів, потім – до обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, де вона систематизується, узагальнюється та використовується для планування подальшої роботи, а також для удосконалення системи педагогічної підтримки обдарованих школярів. Банки даних мають містити інформацію про наставників обдарованих дітей.

Ефективним є співробітництво між науковими та освітніми установами регіону з відповідними установами інших регіонів та країн світу з метою обміну передовим досвідом підтримки здібної молоді, створення спільних проєктів, розробки спільних навчальних програм, спільних публікацій, спільної підготовки вчителів, проведення конференцій, написання підручників та посібників тощо.

Міським відділам освіти і науки рекомендовано створити скоординовану систему пошуку обдарованих дітей з використанням комплексу діагностичних методів, починаючи з дитячих садків та початкової школи; залучити до пошуку та ідентифікації обдарованих дітей вихователів, вчителів, батьків, психологів, педагогів позашкільних закладів. Процес пошуку має бути двоетапним: первинне виявлення через спостереження, опитування батьків та вторинне виявлення із залученням фахівців та застосуванням психодіагностичних методик. Процедури пошуку обдарованих дітей повинні повторюватися якнайменше три рази (на початку навчання в школі, при переході з початкової до базової середньої, при переході до профільної середньої освіти).

Професійну підготовку вчителів у галузі освіти обдарованих може відбуватися на курсах підвищення кваліфікації, через поширення передового педагогічного досвіду, створення онлайн спільноти вчителів, банків науково-методичних матеріалів із застосуванням хмарних технологій, надання доступу до матеріалів усім навчальним закладам області.

На рівні закладу освіти (адміністрації та педагогічному колективу закладу) мають бути впроваджені заходи, які спрямовані на реалізацію

регіональних програм розвитку обдарованості. Серед яких: призначення координатора (вчителя-експерта) або методичної ради у складі кількох осіб, що будуть опікуватися питаннями, пов'язаними з навчанням та вихованням обдарованих дітей у закладі освіти, сприятиме тому, що вчителям буде до кого звернутися за порадою. Такий координатор або рада можуть організовувати круглі столи, міні-наради, тематичні засідання методичних об'єднань вчителів закладу, де вони зможуть обмінятися досвідом, обговорити проблемні питання, ознайомитися з передовим досвідом та науковими здобутками у галузі освіти обдарованих.

Потрібні регулярні семінари та тренінги з питань педагогічної підтримки обдарованих дітей, які можуть проводити як вчителі-експерти, шкільні психологи, так і запрошені фахівці із закладів вищої освіти, науковці, методисти, досвідчені вчителі інших шкіл, які мають успіхи у навчанні та вихованні обдарованих школярів. Для підвищення кваліфікації вчителів бажано залучати експертів, які зможуть поділитися світовим досвідом педагогічної підтримки обдарованих дітей, використовуючи інтерактивні технології, відео-лекції, демонстраційні уроки кращих фахівців з різних країн.

Якщо прискорення як стратегія навчання в межах навчального закладу не є чимось винятковим та незвичним (наприклад, з одного предмету, з якого дитина має високі здібності), а є скоріше поширеним шляхом підтримки обдарованих дітей, це дозволяє їм легше адаптуватися до такого навчання та отримати максимальний ефект від нього. У таких випадках потрібно залучати батьків до прийняття спільного рішення та бажано робити пробне прискорення у класах вищого рівня, наприклад, на місяць із можливістю повернутися до своїх однолітків у разі труднощів. Втім, простий перехід до старшого зі віком класу навіть з одного предмету не буде мати бажаного ефекту, якщо у цьому класі вчитель орієнтується на середніх учнів. Обдарована дитина швидко засвоює необхідний обсяг матеріалу та може так само відчувати нудьгу, як і в класі зі своїми однолітками. Найефективнішою стратегією є гнучке групування обдарованих дітей не за віком, а за інтересами та здібностями. Такі групи можуть бути тимчасовими (факультативи) або постійними (якщо дозволяють потужності закладу освіти). Рішення про створення таких груп має прийматися педагогічною радою школи спільно з адміністрацією.

Підходи до навчання обдарованих дітей мають визначатися на основі державних та регіональних програм розвитку обдарованості, враховувати шкільні реалії та досвід учителів школи. Таку шкільну програму може розробити координатор з питань обдарованості; вона має бути реалістичною, конкретною, узгодженою з педагогічним колективом та адміністрацією школи.

Бажано, аби був єдиний узгоджений підхід до підтримки обдарованих дітей в межах закладу освіти. Спочатку це може бути пілотна програма, яка потім корегується, доповнюється та адаптується до мінливих умов.

Ініціація адміністрацією закладу освіти нових підходів та заходів реалізації програм, а також підтримка ініціатив з боку вчителів є важливим фактором їх успішності.

Створення атмосфери творчості, сприятливої для розвитку обдарованості у навчально-виховному процесі, має ґрунтуватися на принципах: творчої активності учасників педагогічного процесу, яка має самомотивуючу тенденцію, і згодом стає самодостатньою цінністю; внутрішньої свободи особистості; довіри та віри в можливості особистості; зворотного зв'язку, коли педагогічний вплив сприймається дитиною як інформація про успіхи, сильні та слабкі сторони роботи, а не як контроль; позитивного емоційного фону, тобто переживання позитивних емоцій під час творчої активності; співтворчості, співробітництва, коли учень та вчитель разом вирішують задачу, відповіді на яку не знає жоден з них.

Створення банку тестових методик ідентифікації обдарованих дітей, а також банку інформаційних та методичних матеріалів у бібліотеці або методичному кабінеті закладу збереже час та зусилля педагогічного колективу, а також дасть змогу поділитися власним успішним досвідом.

Досягнення обдарованих дітей мають оприлюднюватися на стендах закладу освіти (бажано з фотографіями дітей). Вручення нагород переможцям олімпіад, конкурсів та турнірів потрібно проводити на урочистих заходах закладу.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розроблені рекомендації освітянам щодо створення ефективної регіональної системи педагогічної підтримки обдарованих дітей та молоді на основі аналізу генези педагогічної підтримки обдарованих школярів у східноукраїнському регіоні забезпечать створення та функціонування регіональної системи та дадуть змогу зробити її ефективною. Подальшої розробки потребують питання координації зусиль освітніх установ різних рівнів щодо узгодження процедур діагностики обдарованих дітей.

Список використаної літератури:

1. Алфімов, В. М. (1997). *Педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в ліцеї*. (Дис. д-ра пед. наук). Ін-т педагогіки АПН України, Київ.

2. Кабанець, М. М. (2019). *Педагогічна підтримка обдарованих школярів: східноукраїнський досвід*. Монографія. Покровськ: ДВНЗ «ДонНТУ».
3. Тесленко, В. (2013). Регіональна педагогічна система розвитку обдарованих учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 45. 142-154.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2019

М. Н. Кабанец

канд. пед. наук, доцент, зав. кафедрой языковой подготовки,
ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет», Покровск, Украина

Пути совершенствования педагогической поддержки одаренных школьников в региональном образовательном пространстве

Система педагогической поддержки одаренных детей и молодежи, которая сложилась в восточнукраинском регионе, доказала свою эффективность в течение последних трех десятилетий. Теоретико-методологический анализ развития системы педагогического поддержки одаренных школьников в Донецкой и Луганской областях позволил разработать рекомендации, которые нацелены на различные уровни управления, по организации работы с этой категорией детей. Рекомендации будут способствовать совершенствованию работы с одаренными детьми категорией и созданию эффективных региональных систем педагогической поддержки одаренности.

Ключевые слова: одаренность, одаренные школьники, педагогическая поддержка одаренных, восточнукраинский регион.

M. Kabanets

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Language Training Department,

SHEI "Donetsk National Technical University", Pokrovsk, Ukraine

Ways to improve pedagogical provision for gifted pupils in regional education systems

The system of pedagogical provision for gifted children and youth, established in the Eastern Ukrainian region, has proven its effectiveness over the last three decades. Theoretical and methodological analysis of development of the system of pedagogical provision for gifted students in Donetsk and Luhansk oblasts has allowed developing recommendations regarding organization of work with this category of children aimed at different levels of education management.

Characteristic features of the proposed recommendations for improving the

regional systems of pedagogical provision for the gifted in Ukraine are their integrity, targeting and orientation at different levels of education management, i.e. at the regional level (education and science department of regional state administrations), at the city / district level of education management, at the level of educational institution (administration and pedagogical staff of the institution), at the individual level (teachers who work with gifted students).

The recommendations include integration of the resource potential of different educational institutions; strengthening of inter-school cooperation; enhancing individualisation of gifted children teaching; improvement of teacher training, preparing them to support gifted children; encouraging children to participate in intellectual, sports and creative competitions; involving non-government organizations, foundations; expanding partnership between secondary and higher education institutions; financial incentives for teachers working with gifted students; setting up a coordination council to plan regional policy in gifted education and develop regional programmes; creating databases of gifted children.

The recommendations will help to improve support of this category of school students and create effective regional systems of pedagogical provision for talented ones.

Keywords: *giftedness, gifted schoolchildren, pedagogical provision for the gifted, East Ukrainian region.*